

Een dialoog over een veerkrachtige samenleving

*Eind vorig jaar verscheen het boek *Een veerkrachtige samenleving: sociaal werk en duurzame ontwikkeling bij EPO*. Voor samensteller en hoofdauteur Jef Peeters, voormalig hoofdredacteur van Oikos, zijn veerkrachtige gemeenschapsbanden noodzakelijk om de strijd voor een meer rechtvaardige en leefbare wereld te kunnen aangaan: 'Wat we vandaag nodig hebben, is een diversiteit aan verbindingen... om op een positieve manier kracht te genereren voor sociale verandering.' Om deze transitie te realiseren hebben we niet alleen verandering nodig op het niveau van structuren maar ook op het niveau van cultuur. Systeemverandering wordt pas mogelijk als het middenveld volop inzet op de wijziging van ons beeld van het goede leven.*

Over deze belangrijke boodschap organiseerde Oikos tijdens het voorjaar een panelgesprek in samenwerking met het Masereelfonds Oost-Vlaanderen en de Achterkant van het gelijk (ABVV). Na een inleiding door de auteur ontspon zich een boeiend panelgesprek met als deelnemers An De Bisschop (directeur Demos) Bart van Bouchaute (lector opleiding sociaal werk Arteveldehogeschool Gent) en Diederik Janssens (voorzitter De Zuidpoort). Gelet op de relevantie van het gesprek, publiceert Oikos graag in wat volgt de bijdragen van de drie panelleden.

De algemene analyse die we terugvinden in het boek *Een veerkrachtige samenleving* van Jef Peeters is correct: (1) duurzame ontwikkeling zal een transitieproces vragen dat geen enkel domein van de samenleving onaangeroerd laat, ook het sociaal werk niet; en (2) breder bekeken zal duurzame ontwikkeling een afstemming vergen tussen de ecologische, de economische en de sociale sfeer. Het boek houdt wat dit laatste betreft een pleidooi voor 'sterke duurzaamheid', wat inhoudt dat we buiten het groei-paradigma dienen te denken en te handelen. Bewijsmateriaal hiervoor is niet enkel te vinden in de ecologische sfeer (cf. *Welvaart zonder groei* van Tim Jackson), maar ook in de sociale sfeer (cf. *The Spirit Level* van Richard Wilkinson & Kate Pickett).

Dé grote uitdaging waar we voorstaan is bijgevolg hoe we de transitie naar een duurzame samenleving op een sociaal rechtvaardige manier kunnen organiseren (*justtransition*). Het boek van Peeters poneert de stelling dat sociaal werk hieraan een bijdrage kan leveren. Hoewel ik uiteraard hoop dat dit het geval is, meen ik dat we niet kritisch genoeg kunnen zijn met betrekking tot sociale onrechtvaardigheid en de krachten die de ongelijkheid in onze samenleving steeds maar reproduceren. In die zin meen ik dat het sociaal werk deel uitmaakt van een grotere-schaallogica, die haar bijdrage beperkt of minstens ernstig op de proef stelt. In wat volgt onderbouw ik deze stelling.

Ontoereikende schaal van de sociale politiek

Een eerste macroprobleem dat gevolgen heeft voor de relatieve slagkracht van het sociaal werk is een probleem van 'schaalgrootte': de economische sfeer is georganiseerd op globale wijze – kapitaal, productie en consumptie vinden mekaar in een wereldwijde kapitalistische logica, waaraan heden ten dage elk land deelneemt. Ook de ecologische sfeer is in toenemende mate globaal georganiseerd – zij het dat we er actueel nog onvoldoende in slagen de wereldwijde akkoorden na te komen, toch groeit

het bewustzijn wereldwijd rond de ecologische problematiek en is er ook bereidheid om akkoorden af te sluiten, inspanningen te leveren en op globale schaal dit probleem aan te pakken.

De sociale sfeer is daarentegen nooit op deze globale politieke agenda geraakt: we hebben geen wereldwijde sociaaldemocratische traditie, onze sociaaldemocratie en onze sociale herverdelingsagenda kleeft nog steeds aan de schaal van de natiestaten. De Europese schaal levert hieraan nauwelijks enige bijdrage, integendeel: het manifesteert zich actueel eerder als een uitholling van onze sociaaldemocratische traditie dan als een versterking ervan. Sociale herverdeling en sociale rechtvaardigheid staat dan ook niet op de globale politieke agenda, wat ertoe leidt dat we willens nillens 'residueel' werken: steeds opnieuw proberen we zo goed als mogelijk het gat dicht te rijden tussen de dominante krachten die werkzaam zijn in onze samenleving enerzijds en de sociale werkelijkheid met zijn problemen anderzijds. Deze dominante krachten reproduceren voortdurend sociale ongelijkheid, maar we raken er eigenlijk niet aan, we remediëren enkel de veroorzaakte schade. Structureel sociaal werk is in dit licht onbestaande; de anders-globaliseringsbeweging was een poging hiertoe, maar is intussen ook een zinkend schip dat de woelige zee niet de baas kan.

Willen we dus de drie sferen écht in balans krijgen, dan is een globaal sociaal contract nodig, een organisatie van de sociale sfeer op globale schaal. Het sociaal werk zit dan ook in deze schaallogica gevangen. Ik lees uiteraard graag in *Een veerkrachtige samenleving* dat sociaal werk aandacht heeft voor mondiale rechtvaardigheid (p. 41), maar ik geloof het niet: het is weliswaar zinvol, maar beperkt in schaal, en dus ook in haar potentie om aan mondiale rechtvaardigheid te werken. Een voorbeeld: het immigratieprobleem houdt uiteraard verband met internationale ontwikkelingen van sociaaleconomische problemen in de derde wereld, met landen die hun grenzen meer of minder sluiten voor vluchtelingen, etcetera. Wat doet de sociaal werker? Hij werkt zo goed als hij kan met de individuele migrant en de institutionele context in het land waar hij actief is, maar hij lost hiermee vooral de problemen op die elders voortdurend worden geschapen. De ecologische en de internationale dimensie zijn in die zin gelijkwaardig: het sociaal werk laat zich er veel te weinig mee in!

Gevangen in de eigen professionaliteit

Een tweede macroprobleem met een weerslag op het sociaal werk is de door de modernisering ingezette tendens tot professionalisering van onze sectoren: de economie, de kunsten, de welzijnssector, de politiek...: de sectoren in onze westerse samenleving zijn hypergeprofessionaliseerd, het zijn 'autonome' sectoren.

Deze autonomiserende tendens gaat terug tot de verlichting, en was toen betekenisvol in die zin dat het nodig was de staat te bevrijden van de macht van de kerk, bijvoorbeeld. Maar met de globalisering, in complexiteit een ontwikkeling die gelijk is aan de modernisering in het kwadraat, zijn we tegen de grenzen aangelopen van de autonome geprofessionaliseerde sectoren.

Ten eerste is onze cultuur van professionaliteit niet zomaar overdraagbaar naar andere contexten – bijvoorbeeld is onze rationele planmatigheid ontoereikend in de

context van sommige derdewereldlanden, waar men onmogelijk alle factoren kan beheersen om hiernaar vervolgens te handelen.

Ten tweede – en belangrijker – slagen deze autonome sectoren er niet meer in de band te slaan tussen sector en samenleving. Zelfreferentialiteit staat synoniem voor ontwikkeling, en niet maatschappelijke relevantie. Een voorbeeld hier is de wetenschap: dé ruggengraat van het actuele wetenschappelijke bedrijf is een competitie in A1-publicaties, citaties en impactfactoren. Alle idealistische driegeledingen tussen de pijlers ‘onderzoek, onderwijs en maatschappelijke dienstverlening’ ten spijt: de wetenschap is een op zichzelf gerichte markt geworden, die eigenlijk niet meer wakker ligt van zijn band met de reële samenleving. Hetzelfde kan worden gezegd van de kunsten, die ook actueel een legitimiteitscrisis beleven omdat ze er onvoldoende in slagen de snel evoluerende samenstelling van onze bevolking te betrekken en te bereiken.

We zouden kunnen zeggen dat het sociaal werk zich tussen deze ontwikkelingen begeeft als een soort lijn die de dingen aan mekaar kleeft, maar ik denk dat het eerder deel uitmaakt van dit probleem: het sociaal werk is een geprofessionaliseerde sector met haar eigen idealistische definities (p. 39), haar eigen aspiraties en haar eigen ‘professionaliteit’ – anders gezegd, haar gelimiteerde transversaliteit. Het sociaal werk zit dus gevangen in dezelfde logica die het bestrijdt, wat een paradox van formaat is.

Pleidooi voor meer ‘politiek’ sociaal werk

De stelling van het boek is zowat dat het sociaal werk de sociale rechtvaardigheidsagenda in het duurzaamheidsverhaal kan versterken. Welnu, dit zal enkel mogelijk zijn wanneer het politieke karakter van sociaal werk aan belang wint.

Ik durf te stellen dat de geciteerde definities van sociaal werk en empowerment – die de kritische koppeling maken tussen het streven naar meer individueel welzijn en het streven naar structurele maatschappelijke veranderingen – slechts definities zijn, en niet de realiteit van de huidige sociale werkers weerspiegelen. Politieke bewustwording is veel te weinig in de opleidingen aanwezig. Bijvoorbeeld was ik vorig jaar jurylid voor een thesis van een studente die het verband exploreerde tussen ‘sociaalartistiek werk’ en ‘maatschappelijke activering’ – dit laatste is bekend als een van de functies van sociaal-cultureel werk, en dus een bekend referentiekader voor de studente. Tijdens de thesisverdediging vroegen we haar hoe ze dit verband zag in de huidige sociaal-politieke context. Dat leek haar eenvoudig: ‘Ik heb er de partijprogramma’s van de NV-A op nagelezen, en zij spreken toch veel over activering van burgers. Dus ik denk dat er veel toekomst is voor sociaalartistiek werk.’ Dat ‘maatschappelijke activering’ een draak met zeven koppen is, had de studente in kwestie duidelijk niet echt begrepen, laat staan dat ze inzag dat sociaalartistiek werk niet zonder problemen in de mal van de sociaal-culturele functies kan worden gewrongen. Kortom, dit voorbeeld illustreert niet enkel dat een aantal referentiekaders die in het sociaal werk gehanteerd worden wel eens een update kunnen gebruiken (de praktijk evolueert immers, net als de samenleving), het illustreert ook vooral dat studenten misschien meer begeleiding nodig hebben om de politieke potentie van hun toekomstig werk te begrijpen en te benutten.

Als conclusie wil ik dan ook de stelling naar voor schuiven dat de mate waarin het sociaal werk er zélf in slaagt politiek te zijn, zal bepalen of het er ook in slaagt de dimensie sociale rechtvaardigheid in de duurzaamheidsagenda te verscherpen.

An De Bisschop